

POLICY BRIEF #7

23 november 2016

Waarom de Brusselse overheid moet investeren in digitale inclusie van kwetsbare jongeren

Dana Schurmans, Willemien Laenens en Ilse Mariën

Met de *Smart city*-strategie wil het Brussels Hoofdstedelijk Gewest zich profileren als 'digitale hoofdstad', die investeert in verbondenheid, duurzaamheid, openheid en veiligheid.

De bevoegde overheidsinstanties zijn er zich vandaag van bewust dat een digitaal inclusieve stad bijdraagt tot een breder stadsproject. Een belangrijke uitdaging hier is het betrekken van jongeren en jongvolwassenen (15-25 jaar) die opgroeien in achterstandswijken. In het kader van het onderzoeksproject Anticipate (Innoviris) werd samen met betrokken actoren nagegaan hoe een gepast digitaal inclusiebeleid voor Brusselse kwetsbare jongeren uit gemarginaliseerde buurten er moet uitzien. Deze policy brief staat stil bij de belangrijkste conclusies en aanbevelingen uit het onderzoek.

Kwetsbare jongeren in Sint-Gillis, Anderlecht, Sint-Jans-Molenbeek, Schaarbeek en Sint-Joosten-Node lopen een **hoger risico** dan hun generatiegenoten om zich in de marge van de digitale maatschappij te bevinden. Dit belemmert hun kansen op de arbeidsmarkt, bijscholing en participatie aanzienlijk. Bovendien bestaat het risico dat de stad uiteenvalt in verschillende gebieden waar digitale media op verschillende manieren en met **verschillende snelheden** worden ingezet. Hierdoor evolueren achterstandswijken mogelijk naar een nog meer achtergestelde positie.

7 profielen van mediagebruik bij kwetsbare jongeren

Het eerste deel van het onderzoek bracht het **mediagebruik** en de achterliggende **mechanismen van digitale ongelijkheden** bij jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties in kaart. Het digitale mediaprofiel van jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties is allesbehalve homogeen. Via focusgroepen en diepte-interviews werden jongeren bevraged over hun mediagebruik, hun toegang tot media, hun sociaaleconomische situatie en bijkomende contextuele factoren zoals gezinscultuur en de leerattitude. Hieruit ontstonden **zeven digitale media personae** of mediaprofielen, elk gekenmerkt door een specifieke sociale context en een specifiek gebruik van digitale media:

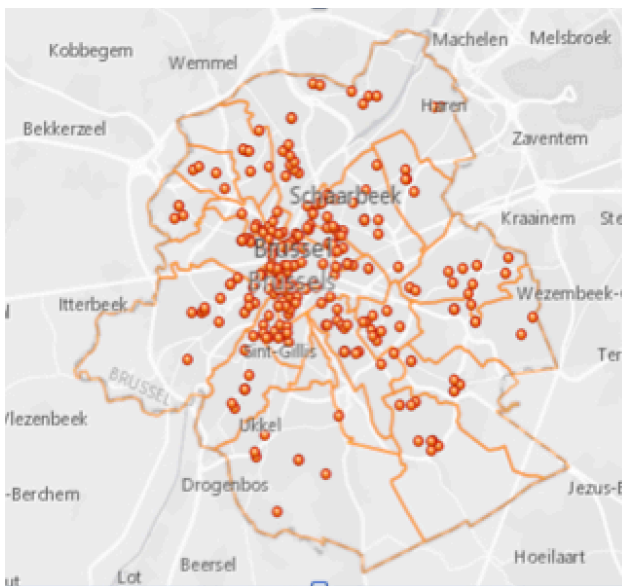
<p><i>Digitale nieuwkomer</i></p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Heeft weinig of geen ervaring met digitale media. • Is de digitale cultuur niet machtig omdat deze jongere net naar België is geïmmigreerd vanuit een weinig gedigitaliseerd land. • Heeft beperkte digitale vaardigheden, beperkt gediversifieerd gebruik en knoppenvrees. • Verkiest traditionele media zoals radio, televisie en vaste telefoon boven digitale media om contact te onderhouden met vrienden en familie in het buitenland. • Is zich bewust van het belang van digitale media om de sociale positie te verbeteren. Doet daarom beroep op initiatieven rond digitale inclusie om de vaardigheden te ontwikkelen.
<p><i>Vrijtijds gebruiker</i></p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Jongeren voor wie media gelijk staan met vrijetijd. • Traditionele media en gsm spelen een belangrijke rol in het dagelijkse handelen. • Belt intensief en sms't voortdurend met vrienden en familie. Maakt uitzonderlijk gebruik van het internet. Andere digitale media interesseren deze jongere niet. • Digitale vaardigheden zijn medium-gebonden. Deze jongere is daarom onzeker over de digitale vaardigheden. • Krijgt weinig ondersteuning uit zijn omgeving, omdat vrienden of familie vaak ook niet mee zijn met de nieuwste technologieën.
<p><i>Functionele gebruiker</i></p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Kiest digitale media bewust en ziet deze hoofdzakelijk als een middel om zijn of haar sociaaleconomische situatie te verbeteren. Gebruikt digitale media daarom voornamelijk voor functionele zaken, zoals schoolwerk of werk zoeken. • Heeft vaak gebrek aan vaardigheden en een zekere knoppenangst om bepaalde media te gebruiken. • Digitale media zijn belangrijk voor deze jongere, maar traditionele media, zoals tv en radio, blijven een belangrijke bron van informatie en ontspanning.
<p><i>Creatieve multitasker</i></p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Internet en smartphone zijn erg belangrijk in het leven van deze jongere. • Gaat creatief aan de slag met digitale media, maakt filmpjes en muziek om online te delen met vrienden. • Gebruikt digitale media voor communicatie, informatie, ontspanning, het zoeken naar werk of schooltaken, en dit vaak tegelijkertijd. • De directe omgeving biedt weinig ondersteuning, maar de jongere voelt zich niet digitaal uitgesloten omdat hij of zij zijn vaardigheden autonoom ontwikkelt.
<p><i>Strategische gebruiker</i></p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Is verknocht aan digitale media en voornamelijk aan zijn smartphone. • Gebruikt digitale media om zich sociaal minder uitgesloten te voelen of zijn of haar sociale positie te verbeteren, ondanks drempels als taal of een niet-erkend diploma. • Gebruikt digitale media om juridische hulp te zoeken, maar ook als bron van ontspanning of als communicatiemiddel met vrienden die ver weg wonen.
<p><i>Digitale buitenhuis-mus</i></p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Heeft sterke digitale vaardigheden, staat positief tegenover digitale media en vertoont een gediversifieerd mediagebruik. • Is verplicht om bij vrienden, familie of op openbare plaatsen te gaan omdat hij of zij thuis geen toegang heeft. • Probeert het gebrek aan internettoegang te compenseren met een smartphone, maar voelt zich digitaal uitgesloten en dringt bij zijn of haar ouders aan op toegang tot internet en een computer thuis.
<p><i>Digitale wannabe</i></p> 	<ul style="list-style-type: none"> • Is gek van technologie en beschouwt digitale media als het hebbeding bij uitstek. • Spendeert veel geld aan technologische snufjes om zijn of haar vrienden sneller af te zijn. • Ook al heeft hij of zij heel wat digitale media ter beschikking, de jongere maakt er op een zeer gelimiteerde manier gebruik van. • Gebruik blijft voornamelijk beperkt tot communicatie met vrienden en familie, het opzoeken van informatie of het typen van teksten.

De zeven profielen geven duidelijk aan dat de ervaring met digitale uitsluiting sterk **individueel** en **contextafhankelijk** is. De meeste ondervraagde jongeren maken gebruik van verschillende

digitale media en hebben toegang op school, thuis of openbare plaatsen, maar voor een minderheid blijft **toegang tot de computer en het internet problematisch**. Knoppenangst blijft eveneens een drempel voor heel wat kwetsbare jongeren, ongeacht hun ervaring in het gebruik van digitale media. Deze knoppenangst manifesteert zich telkens wanneer een nieuwe technologie of een andere manier van werken zich aandient. Ten slotte zien we dat kwetsbare jongeren hun digitale vaardigheden het liefst **autonoom** ontwikkelen, ongeacht het verschil in toegang, gebruik, vaardigheden of attitude.

Digitale inclusie voor Brusselse kwetsbare jeugd: een rijk, maar versnipperd veld

In het tweede deel van het onderzoek werden de Brusselse digitale inclusie initiatieven geïnventariseerd en geanalyseerd. Hieruit kwamen de volgende conclusies naar voor.

Het Brusselse digitale inclusieveld voor maatschappelijk kwetsbare jongeren is een rijk (+300 initiatieven), maar versnipperd veld van organisaties en initiatieven. Er wordt vanuit diverse invalshoeken en beleidsdomeinen gewerkt aan digitale inclusie van jongeren in kwetsbare situaties. **Bibliotheken, jeugd- en buurthuizen, vormingscentra en koepelorganisaties** spelen een belangrijke rol. De meeste initiatieven bevinden zich rond de Kanaalzone en in de Brusselse vijfhoek; kortom, voornamelijk, maar niet uitsluitend, in de kansarme buurten in Brussel.

Digitale inclusie initiatieven voor kwetsbare jongeren

De inhoudelijke analyse van de initiatieven toont hoe organisaties rond de problematiek van digitale ongelijkheden bij jongeren werken:

1. Initiatieven richten zich ofwel tot **jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties** ofwel tot projecten die **jeugdwerkers, leerkrachten en anderen**, ondersteunen.
2. Initiatieven rond digitale inclusie worden gekenmerkt door **kleinschaligheid**: kleine structuur, weinig middelen en beperkt aantal personeelskrachten.
3. De meeste initiatieven voorzien **individuele begeleiding**, zodat de behoeften van de gebruiker centraal staan in hun werking.
4. De initiatieven kenmerken zich door een **doelgroepgerichte** aanpak zoals een aangepaste taal en aangepaste (pedagogische) ondersteuning.
5. De initiatieven zetten in op **(gratis) toegang en opleidingen** en op de integratie van digitale media in hun (jongeren)werking.
6. Toegang tot digitale media en de ontwikkeling van digitale vaardigheden worden vooral beschouwd als een instrument om bredere maatschappelijke doelstellingen (tewerkstelling, bijscholing, participatie...) te bereiken. Het gebruik van **digitale media op zich is zelden het hoofddoel**.

Deze analyse laat echter enkele zaken onderbelicht zoals precieze informatie over de manier waarop jongeren nu worden bereikt. Met welke organisaties wordt er bijvoorbeeld samengewerkt om de toeleiding van jongeren in kwetsbare situaties te faciliteren? Daarnaast is het niet duidelijk of de aanpak met een brede doelgroep voldoende inspeelt op de noden van jongeren in maatschappelijk kwetsbare situaties.

Digitale inclusie maatregelen: diverse bevoegdheden, diverse beleidsdomeinen

Het derde deel van het onderzoek legt de nadruk op de Brusselse beleidscontext.

Onderzoek van het Brussels beleid geeft een opvallend **gebrek aan een concrete en eenduidige strategie** voor digitale inclusie gericht naar maatschappelijk kwetsbare jongeren, aan. De versnippering van beleidsdomeinen met betrekking tot digitale inclusie (toegang, gebruik, vaardigheden) is hiervoor de voornaamste reden. Elk beleidsniveau draagt een deelaspect van het digitaal inclusiebeleid, hetzij door fondsen vrij te maken, hetzij door in te zetten op infrastructuur en vormingen. Onderstaande tabel vat de belangrijkste beleidsniveaus en bevoegdheden samen en signaleert de sterktes en uitdagingen van elk bevoegdheidsniveau.

Bevoegdheid voor digitale inclusie   Sterktes en uitdagingen

FEDERAAL

De taak van de regering en de instellingen is voornamelijk van coördinerende aard en staat in voor het bepalen van sociale minimumtarieven.

De FOD Economie heeft in dit kader een belangrijke taak toebedeeld gekregen voor de coördinatie van Digital Belgium, waarin digitale inclusie expliciet vermeld wordt.

Er is geen centraal verzamelpunt van digitale inclusie projecten. Initiatieven om dit te organiseren werden meermaals opgericht, samengebracht in nationale actieplannen, maar werden niet up-to-date gehouden en daarom uiteindelijk stopgezet.

REGIONAAL

Vlaams en Waals Gewest/Franse en Vlaamse Gemeenschap

De Commission Communautaire Française en de Vlaamse Gemeenschapscommissie zijn bevoegd voor onderwijs en kunnen in het kader daarvan projecten rond digitale inclusie financieren. Beide trachten hiervoor samenwerking met het Gewest, de gemeenten en elkaar op te zetten.

Onderwijs en tewerkstelling zijn de twee belangrijkste beleidsdomeinen die de regio's kunnen gebruiken voor digitale inclusie van kwetsbare jongeren.

Cultuur als instrument voor digitale inclusie van kwetsbare jongeren blijft onderbenut.

Brussels Hoofdstedelijk Gewest

Het Centrum voor Informatica voor het Brusselse Gewest werd verzocht om een geïntegreerde strategie te ontwikkelen voor alle domeinen van het maatschappelijke leven. Dit mondde uit in het witboek "Smart City", het scharnierpunt van de Brusselse regering voor digitalisering.

De Brusselse regering heeft bij de uitrol van het netwerk de voorrang gegeven aan Brusselse scholen om aan te sluiten. Maatschappelijk kwetsbare jongeren kunnen de impact voelen op het vlak van verbondenheid door het (super)snel breedbandnetwerk en het gratis wifi-netwerk in Brussel

De investeringen van BHG limiteren zich tot het uitrollen van een IT-infrastructuur en het voorzien van gratis toegang op een beperkt aantal plaatsen waar veel mensen komen, zoals overheidsgebouwen of op toeristische trekpleisters.

LOKAAL

Gemeentes

Ook in de 19 Brusselse gemeenten werd er geïnvesteerd in het IT-infrastructuur in kader van het Smart City-project. Lokale inclusie initiatieven kunnen ondersteund worden door een geïntegreerd gemeentelijk beleid.

Maatschappelijk kwetsbare jongeren die geholpen worden door het OCMW, kunnen ondersteuning krijgen. Het OCMW kan hier beroep doen op subsidiekanalen van de gewestelijke of federale overheid.

Gemeentelijke digitale inclusie initiatieven zijn erg uiteenlopend en worden vaak *ad hoc* georganiseerd. Dit mondt uit in een weinig duurzame digitale inclusie politiek als ze geen ondersteuning vinden op gemeentelijk niveau.

Beleidsaanbeveling voor een inclusieve digitale samenleving voor kwetsbare jongeren

Dit onderzoek toont het belang van een politiek denkkader voor een digitaal inclusiebeleid voor jongeren dat **inclusief** en **egalitair** is. Een digitaal inclusiebeleid moet daarbij...

- (1) ...uitgaan van de heterogeniteit in mediagebruik van kwetsbare jongeren, en steeds aandacht hebben voor de diversiteit aan sociale en culturele context van jongeren, **hun individuele behoeftes en hun digitale praktijken**.
- (2) ...de **hele sociale omgeving** van kwetsbare jongeren betrekken. Dit vraagt een investering in de netwerken van de gemeenschappen en in het versterken van kennisdeling over digitale media tussen jongeren onderling en tussen jongeren en leden van deze gemeenschappen.
- (3) ...worden **ingebod in een breder beleidskader** rond maatschappelijke integratie, onderwijs, tewerkstelling, armoede, etc. om te verzekeren dat er niet enkel gefocust wordt op digitale aspecten, maar ook op bredere maatschappelijke doelstellingen zoals herintegratie in de arbeidsmarkt, het verhogen van participatie in opleidingstrajecten of het vergroten van het sociaal kapitaal in kwetsbare gemeenschappen. Dit vraagt om een multistakeholdersaanpak waarbij de overheid samenwerkt met publieke en private instellingen en initiatieven die lokaal zijn ingebod.

Dit onderzoek stelt daarom een driesporenbeleid voorop dat aansluit bij de specifieke noden van stedelijke ontwikkeling op micro-, meso- en macroniveau. Deze driedelige aanpak maakt het mogelijk om een **transversaal beleid** uit te werken dat steunt op *capacity building* en *community building*. Voor elke niveau zijn concrete strategieën nodig:

Micro	Bevordert een digitaal kansenbeleid dat aandacht heeft voor de heterogeniteit van de doelgroep	Werk een digitaal kansenbeleid uit dat zich niet beperkt tot het geven van 'gelijke kansen' (toegang, gebruik, competentie), maar extra inzet op de meest kwetsbaren onder de maatschappelijk kwetsbare jongeren. Vertrek vanuit de leefwereld van jongeren , maar laat hen (op een speelse manier) kennis maken met andere (mogelijkheden) van digitale media. Stimuleer zodoende de ontmoeting met andere (digitale) culturen. Investeer in een competentie-gebaseerd beleid , waarbij digitale mediavaardigheden geen doel op zich zijn, maar een middel om socio-culturele, welzijns-, persoonlijke, economische en stedelijke doelstellingen te bereiken.
Meso	Investeer in het potentieel van de gemeenschap en haar netwerken	Beschouw jongeren als 'acteur de changement' , oftewel geef jongeren de mogelijkheid hun (digitale) kennis met andere (jongeren) uit de gemeenschap te delen. Betrek de omringende netwerken van jongeren bij digitale inclusie initiatieven (ouders, leerkrachten, begeleiders, vrienden, ...). Ondersteun, dynamiseer en creëer synergiën in het middenveld . Geef digitale inclusie initiatieven en jongeren meer inspraak bij het uitdenken en het uitvoeren van het digitaal inclusiebeleid voor kwetsbare jongeren.

Zet in op een horizontaal en transversaal digitaal inclusiebeleid

Creëer duidelijkheid inzake de rol van ieder beleidsdomein in het bewerkstelligen van digitale inclusie doelstellingen. Zet in op samenwerkingen tussen publieke en private initiatieven.

Zet in op een structurele erkenning en (financiële) ondersteuning van de kleinschalige digitale inclusie initiatieven zodat deze op een duurzame manier hun werking kunnen verderzetten.

Investeer in brede en kwalitatieve toegang en vorming. Voorzie inspirerende digitale media ruimtes in kwetsbare buurten waar jongeren geconcentreerd kunnen werken, hun huiswerk kunnen maken, kunnen samenkomen (onder toezicht van een begeleider) en een beroep kunnen doen op de menselijke ondersteuning (leerkrachten, animatoren, enz.) en digitale bronnen.

Investeer in hotspots, waar jongeren hun smartphone of laptop kunnen meenemen en kosteloos kunnen verbinden met het internet.

Betrokken onderzoekers van de Media unit van IMEC-SMIT (VUB) in dit project zijn **Dana Schurmans, Willemien Laenens, Dr. Ilse Mariën, Prof. Dr. Leo Van Audenhove** (promotor), en **Jan De Coninck** (student communicatiewetenschappen).

De Media Unit van IMEC-SMIT-VUB bestaat uit +/- 25 junior en senior onderzoekers, gespecialiseerd in diverse methods op het vlak van beleids-, markt- en gebruikersonderzoek. Specifieke topics waarin de unit zich specialiseert zijn nationaal en Europees media- en mededingingsbeleid, culturele diversiteit, de rol en positie van de publieke omroep, uitdagingen voor duurzame audiovisuele en creatieve sectoren, immersive media, data en valorisatie, privacy in het digitale tijdperk, mediawijsheid en digitale inclusie. De unit wordt geleid door Prof. Dr. Karen Donders (karen.donders@vub.ac.be).

Voor vragen over deze studie, **contacteer Dana Schurmans** (dana.schurmans@vub.ac.be).

Redactie Policy Brief: **Tim Raats**